

# МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

УДК 378016:811.161.2

Р. І. Черновол-Ткаченко

## ВИВЧЕННЯ ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ ЯК ЗАПОРУКА ЯКІСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ СУЧАСНОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

*У пропонованій статті автор розглядає проблему вивчення термінологічної лексики майбутніми поліцейськими на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. Дослідник висноує, що раціональна система способів навчання, скерованих на поетапне оволодіння фаховою термінологією, забезпечить створення термінологічного словника і його постійне поповнення, сприятиме удосконаленню вміння використовувати термінологічну лексику у фаховій комунікації.*

**Ключові слова:** фахова комунікація, термінологічна лексика, термінологічний словник, методика викладання української мови.

**Chernovol-Tkachenko R. I. Studying Professional Terminological Lexis as a Guarantee of a High Quality Professional Communication of Modern Police Officers.** *To provide high levels of professional communication as a high rate channeling professional information law enforcement officers have to know the corresponding terminological lexis. The issue of studying law terminology in the format of Ukrainian classes has been considered extensively by Ukrainian scholars. However, despite certain steps in the above field, there are certain gaps in this research mainstream, which can be observed in lack of fully developed systems of work directed at forming professional communication skills, whose inalienable component is operating terminological vocabulary in professional communication.*

*The aim of the present research is to analyze perspectives of studying professional terminology while teaching professional Ukrainian in the context of preparing future police officers to communicate professionally. To achieve the above aim it is necessary to determine key methods of working with terminology, which, in its turn, is going to contribute to the development of professional communication skills.*

*The author states that to work out a highly efficient system of future police officers' operating terminological lexis it is beneficial, while educating, to use assignments that will contribute to forming the corresponding skills on reproductive, algorithmic and heuristic levels, which will ensure the development of a sound foundation for a high quality professional communication.*

*The author concludes that rational systems of relevant teaching methods, directed at step-by-step mastering professional terminology lexis is a guarantee of developing a terminological vocabulary and its constant enrichment, enhancing the improvement of skills of applying terminology lexis in the corresponding communicative situations, thus leading to creating the basics of a highly efficient mode of professional communication.*

**Key words:** *professional communication, terminology dictionary, teaching methodology of Ukrainian.*

## Вступ

Проблема якісної професійної комунікації представників того чи того фаху, зокрема й працівників правоохоронних органів, уже тривалий час перебуває в колі наукових зацікавлень вітчизняних дослідників. Психологічні особливості фахового спілкування правоохоронців вивчали А. Колодка (Колодка, 2016), Г. Кудрявцева (Кудрявцева, 2018), В. Литвин (Литвин, 2016), О. Туринська (Туринська, 2012), Н. Федорова (Федорова, 2016) та ін. Педагогічні аспекти вироблення відповідних умінь і навичок розглядали І. Голопич (Голопич, 2019), М. Ісаєнко (Ісаєнко, 2002), О. Шумський (Шумський, 2013) та ін. З позиції лінгвістики цю проблему досліджували Т. Крашеніннікова (Крашеніннікова, 2004; 2017), А. Нелюба (Нелюба, 2009), А. Скорофатова (Скорофатова, 2009) та ін.

З огляду на те, що комунікація – це обмін інформацією в різноманітних процесах спілкування (Бацевич, 2009: 12), правомірно стверджувати, що для забезпечення високого рівня професійної комунікації, тобто якісного передавання інформації фахового наповнення, працівники правоохоронних органів мають знати відповідну термінологічну лексику й вправно її використовувати. До проблеми вивчення юридичної термінології на заняттях з української мови зверталися Н. Артикуца (Артикуца, 2004), Т. Гороховська (Гороховська, 2003), Л. Дягілева (Дягілева, 2016) та ін. Однак, незважаючи на певні кроки в окресленій царині, у дослідженні зазначеної проблеми є певні прогалини, що виражається в недостатній розробленості системи роботи з формування умінь і навичок професійної комунікації, невід'ємним компонентом якої є вміння оперувати термінологічною лексикою у фахово орієнтованому спілкуванні.

Мета розвідки – проаналізувати можливості вивчення фахової термінологічної лексики під час викладання української мови

за професійним спрямуванням у контексті підготовки майбутніх поліцейських до професійного спілкування. Для досягнення окресленої мети необхідно визначити основні способи роботи з термінологічною лексикою, що сприятиме виробленню навичок професійної комунікації.

### Методи та методики дослідження

Мета й завдання дослідження зумовили застосування таких теоретичних методів, як аналіз (вивчення наукової літератури з метою з'ясування стану розробленості розглядуваної проблеми), синтез, узагальнення, моделювання (для розроблення методики вивчення термінологічної лексики майбутніми поліцейськими).

### Результати та дискусії

Дослідники відзначають, що одним зі складників професійної культури правоохоронця є високий рівень володіння мовою як засобом спілкування (Скорофатова, 2009: 42). Від професійної культури працівника правоохоронних органів безпосередньо залежить і якість фахової комунікації в різних площинах (з керівником, з колегою, з підлеглим, з потерпілим, з підозрюваним, із представниками засобів масової інформації тощо).

Для вироблення якісної системи оперування термінологічною лексикою в майбутніх поліцейських доцільно застосовувати в навчальному процесі завдання, які сприятимуть формуванню відповідних умінь і навичок на репродуктивному, алгоритмічному й евристичному рівнях, що забезпечить створення міцного підґрунтя для здійснення якісної професійної комунікації.

Зокрема, для забезпечення репродуктивного рівня володіння термінологічною лексикою доцільно впроваджувати в навчальний процес завдання такого зразка.

1. Запишіть запропоновані термінологічні одиниці відповідно до правил українського правопису, вставляючи замість крапок потрібні літери.

*Порушен...я, дотриман...я, припинен...я, учинен...я, здійснен...я, патрулюван...я, обмежен...я, затриман...я, спілкуван...я, ознайомлен...я, посвідчен...я, запобіган...я.*

2. Запишіть наведені словосполучення, передаючи слова з рискою відповідним способом: разом, окремо чи через дефіс.

*Оперативно/службове завдання, криміно/генна ситуація, нормативно/правовий акт, особистісно/орієнтований підхід, дорожньо/транспортна пригода, засоби відео/запису та кіно/зйомки.*

Виконання завдань типу 1–2 забезпечить удосконалення орфографічних навичок уживання термінологіки в писемному мовленні.

3. виправте помилки в уживанні граматичних форм власних імен. Правильний варіант запишіть.

*Звернення Бородай Юрія Петровича, громадянина Курочка Андрію Петровичу роз'яснено його права, пояснення свідка Пономаренко Миколи Семеновича, у присутності понять Лавро Максима Леонідовича та Гірняк Федора Дем'яновича, заява Бойка Ганни Пилипівни.*

4. Запишіть правильну граматичну форму іменників у пропозитивних сполуках.

*Два протокол(а/у), три правоохоронц(я/і), два винуватц(я/і), чотири позов(а/у), два правопорушен(ня/ь), два примірник(а/у), чотири підпис(а/у).*

5. Запишіть наведені терміни у формі родового відмінка однини. Схарактеризуйте особливості граматичної форми з урахуванням їхньої належності до семантичної групи.

*Акт, громадянин, протокол, позов, режим, кордон, керівник, дублікат, оригінал, кодекс, фонд, нагляд, закон, процес, регламент, документ, облік, намір.*

Упровадження в навчальний процес вправ зразка 3–5 сприятиме виробленню вмінь використання термінів як граматичних одиниць, що є невід'ємною умовою їх грамотного вживання.

Для формування вмінь і навичок оперування одиницями правничої терміносистеми на алгоритмічному рівні доречним буде виконання завдань такого типу.

1. Згрупуйте подані слова й словосполучення за їхньою належністю до термінів і професіоналізмів.

*Виводка, спеціалізація, публічна безпека, чистуха, надзвичайна ситуація, браслети, координація співробітництва, броник, органи, органи державної влади, кеглі, принцип верховенства права, висяк, приховування фактів, урка.*

2. З'ясуйте значення наведених професіоналізмів. Запишіть їхні нормативні відповідники-терміни.

*Стукач, кухня, синяк, жмурик, глухар, терило, кріт, хата, ксива.*

3. До поданих словосполучень, що не належать до термінологічного фонду, доберіть нормативне визначення.

*Брати закон, сухий закон, у закон уступати, закон не писаний.*

4. З'ясуйте значення поданих термінів (за необхідності звертайтеся до тлумачного словника). Згрупуйте наведені терміни за їхньою належністю до загальнонаукових чи вузькоспеціальних.

*Кодекс, інструкція, форма, покарання, закон, затримання, протокол, структура, законність, розпорядження, юриспруденція, правопорушення, опитування.*

5. Схарактеризуйте пропонувані термінологічні одиниці за походженням. Запишіть за відповідними групами (питомо українські, запозичені, гібридні).

*Правопорушення, акт, арешт, вартя, поліція, право, вирок, злочин, власність, викрадення, превентивний, законодавство, відповідальність, закон.*

6. Схарактеризуйте терміни за будовою. Запишіть за відповідними групами (прості, складні, складені).

*Заходи громадського впливу, затримання, судочинство, крадіжка, інститут права, кримінологія, нормативно-правовий акт, недієздатність, приховування, недоторканність майна, неосудність, переслідування, попередження.*

Наведені завдання уможливають вироблення навичок використання термінів як лексичних одиниць, що дасть змогу якісно збагатити лексичний запас майбутніх працівників правоохоронних органів.

Формування навичок на алгоритмічному рівні неможливе без виконання вправ на добір пари або вибір потрібного слова з-поміж запропонованих:

1. До поданих термінів-іменників доберіть прикметники, наведені в довідці. Запишіть утворені термінологічні словосполучення у тій граматичній формі, у якій вони вживаються в науковій літературі.

*Стягнення, контроль, представник, перевірка, правопорушення, орган, пристрій.*

Довідка: *сигнальний, уповноважений, адміністративний, законний, кримінальний, поверхневий, поліцейський.*

2. Запишіть речення, добираючи потрібні слова з дужок.

1) (спосіб, засіб) закріплення вантажу на транспортному засобі.  
2) Поліцейський може обмежувати рух транспорту на окремих (ділянках, ділянцях) вулиць. 3) Поліція може оглядати зброю, що (знаходиться,

*перебуває, зберігається) у фізичних та юридичних осіб. 4) Поліцейське піклування може (здійснюватися, провадитися) щодо особи, яка підозрюється у втечі із спеціалізованого (лікувального, лікарського) закладу, де вона утримувалася на (підставі, основі) судового рішення.*

Вироблення умінь використання термінологічних лексем на евристичному рівні уможлиблюють завдання, спрямовані на формування навичок творення тих чи тих груп термінів, зокрема іменників на позначення процесів; на аналіз текстів фахового наповнення (редагування, переклад), наприклад:

1. Утворіть від поданих дієслів іменники на позначення процесів. Складіть з отриманими процесовими назвами словосполучення.

*Зразок: надати – надання; надання правової допомоги.*

*Затвердити, погодити, звільнити, формувати, порушити, регулювати.*

Опанування способів творення термінологічних лексем поглиблюватиме знання здобувачів вищої освіти про терміни як граматичні одиниці.

2. виправте помилки в наведених реченнях. Запишіть нормативний варіант.

1. Законодавство України про адміністративні правопорушення складається з даного Кодексу та інших законів України. 2. Органи місцевого самоврядування, забезпечуючи відповідно до Конституції України додержання законів, координують на своїй території роботу всіх державних і громадських органів по запобіганню адміністративним правопорушенням. 3. Основи і порядок притягання поліцейських до дисциплінарної відповідальності визначаються Дисциплінарним статутом Національної поліції України, затверджувемим законом. 4. Поліцейський отримує однострій безплатно.

3. Перекладіть пропоновані терміносполуки. Перекладений варіант уведіть у речення.

*Гражданское право, акты применения права, дееспособность, механизм правового регулирования, общественные отношения, объективно противоправное деяние, правовой статус личности, сохранение правоотношения.*

Завдання 2–3 допоможуть сформувати в майбутніх поліцейських текстотвірні навички, що є важливими і для усної, і для писемної комунікації.

Уважаємо, що запропоновані зразки завдань сприятимуть постійному вдосконаленню навичок уживання термінологічної лексики як основи якісної професійної комунікації.

### Висновки

Розглянуте уможлиблює висновки про те, що раціональна система методів навчання, скерованих на поетапне оволодіння фаховою термінологією, забезпечить створення термінологічного словника і його постійне поповнення, сприятиме удосконаленню вміння використовувати термінологічну лексику у відповідних комунікативних ситуаціях, а отже, формуванню засад якісного професійного спілкування.

Як продовження пропонованого дослідження передбачаємо створення цілісної системи завдань, спрямованих на вироблення мовних і мовленнєвих умінь і навичок майбутніх працівників правоохоронних органів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням.

### ЛІТЕРАТУРА

1. **Артикуца Н.** Мова права і юридична термінологія. Київ: СтилоС, 2004. 277 с.
2. **Бацивч Ф. С.** Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
3. **Голопич І. М.** Педагогічні умови підготовки майбутніх поліцейських до професійного спілкування в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Теорія і методика професійної освіти*. 2019. Вип. 10. Т. 1. С. 126–129.
4. **Гороховська Т. В.** Формування мовленнєвої культури майбутніх працівників ОВС. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*: щоріч. бюл. Київ. ін-ту внутр. справ. 2003. № 8. С. 454–459.
5. **Дягілева Л. Д.** Питання мовної підготовки майбутніх правоохоронців в нових умовах професійної діяльності. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі*. Переяслав-Хмельницький, 2016. Вып. 6 (14). Ч. 10. С. 35–39.
6. **Ісаєнко М. М.** Формування комунікативних умінь у курсантів вищих закладів освіти МВС: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Одеса, 2002. 21 с.
7. **Колодка А. В.** Психологічні особливості оперативного спілкування працівників поліції як один із аспектів формування позитивної громадської думки. *Психологічні конструкти позиціонування поліції серед населення*. Львів: ЛД УВС, 2016. С. 278–281.
8. **Кочан І. М.** Юридична термінологія крізь призму лінгвістики. *Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту*. Серія: Філологія. 2018. № 32. Т. 3. С. 57–61.
9. **Крашенніківа Т. В.** Комунікативна компетенція працівника Національної поліції: навчальний посібник. Дніпро: Адверта, 2017. 107 с.
10. **Крашенніківа Т. В.** Мова як елемент освіти юриста. *Наук. вісн. Юрид. акад. МВС*. 2004. № 1. С. 36–40.
11. **Кудрявцева Г. І.** Особливості підготовки працівників національної поліції України до професійної діяльності. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2018. Вип. 6. С. 162–165.
12. **Литвин В. В.** Професійне спілкування патрульних поліцейських із різними категоріями громадян. *Юридична психологія*. 2016. № 1 (18). С. 84–92.
13. **Нелюба А.** Професійна мова юриста. Харків: Прапор, 2009. 224 с.
14. **Пам'ятка** працівника патрульної поліції (інформаційно-довідкові матеріали з адміністративно-правових

питань). Харків: ХНУВС, 2015. 144 с. 15. **Скорофатова А.** Культура мовлення як показник рівня професійної деформації особистості правоохоронця. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*: зб. наук. пр. 2009. № 18. С. 36–43. 16. **Туриньска О. Є.** Психологічні особливості професійного спілкування працівників правоохоронних органів. *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ.* 2012. № 2 (2). С. 480–490. 17. **Федорова Н. В.** Особливості спілкування поліцейського з учасниками масових акцій у конфліктних ситуаціях. *Психологічні конструкти позиціонування поліції серед населення.* Львів: ЛД УВС, 2016. С. 239–243. 18. **Фразеологічний** словник української мови: у 2 кн. Київ: Наук. кн., 1999. Кн. 1. 528 с. 19. **Шумський О. Л.** Професійна комунікація правоохоронців у контексті міжкультурної взаємодії. *Вісн. Нац. акад. Держ. прикордонної служби України.* 2013. Вип. 12. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps\\_2013\\_2\\_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_2_18).

## REFERENCES

1. **Artykutsa, N.** (2004). *Mova prava s yurydychna terminolohiia [Language of law with legal terminology]*. Kyiv: Stylos [in Ukrainian].
2. **Batsevych, F. S.** (2009). *Osnovy komunikatyvnoi lingvistyky [Basics of communicative linguistics]*. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
3. **Holopych, I. M.** (2019). Pedahohichni umovy pidgotovky maibutnikh politseiskykh do profesiinogo spilkuvannia v zakladakh vyshoi osvity zi spetsyfichnymy umovamy navchannia [Pedagogical prerequisites of preparing future police officers to communicate professionally in higher educational establishments with specific educational conditions]. *Teoriia i metodyka profesiinnoi osvity – Theory and methods of professional education, Vyp. 10, T. 1*, 126–129 [in Ukrainian].
4. **Gorokhovska, T. V.** (2003). Formuvannia movlenevoi kultury maibutnikh pratsivnykiv OVS [Formation of communication culture of future professionals in internal affairs agencies]. *Problemy penitentsiarnoi teorii i praktyky: shchorichnyi biuleten Kyivakogo instytutu vnutrishnikh sprav – Problems of penitentiary theory and practice: annual bulletin of Kyiv University of Internal Affairs*, 8, 454–459 [in Ukrainian].
5. **Diagileva, L. D.** (2016). Pytannia movnoi pidgotovky maibutnikh pravookhorontsiv v novykh umovakh profesiinoi diialnosti [Issues of language preparation of future law enforcement professionals in the context of new conditions of professional activities]. *Aktualnye nauchnye issledovaniia v sovremennom mire – Actual scientific research in modern world, Vyp. 6 (14), Ch. 10*, 35–39 [in Ukrainian].
6. **Isaienko, M. M.** (2002). Formuvanniz komunikatyvnykh umin u kursantiv vyshchyykh zakladiv oavity MVS [Forming communicative skills with military trainees of higher educational establishments]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Odesa [in Ukrainian].
7. **Kolodka, A. V.** (2016). Psykhologichni osoblyvosti operatyvnoho spilkuvannia pratsivnykiv politsii yak odyin iz aspektiv formuvannia pozytyvnoi gromadskoi dumky [Psychological peculiarities of operative communication of police officers as an aspect of forming a positive public awareness]. *Psykhologichni konstrukty pozytsionuvannia politsii sered naseleння – Psychological constructs of positioning the police among population*, (pp. 278–281). Lviv: LD UVS [in Ukrainian].
8. **Kochan, I. M.** (2018). Yurydychna terminologiiia kriz pryzmu lingvistyky [Legal terminology within the framework of linguistics]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnogo humanitarnogo universytetu – Scientific messenger of the International Humanitarian University, Serii: Filologiiia*, 32, T. 3, 57–61 [in Ukrainian].
9. **Krasheninnikova, T. V.** (2017). *Komunikatyvna kompetentsiia pratsivnyka Natsionalnoi politsii [Communicative competence of National police officers]*. Dnipro: Adverta [in Ukrainian].
10. **Krasheninnikova, T. V.** (2004). Mova yak element osvity yurysta



[Language as an element of legal education]. *Naukovyi visnyk Yurydychnoi akademii MVS – Scientific messenger of the Law Academy of the Ministry of the Interior*, 1, 36–40 [in Ukrainian].

11. **Kudriavtseva, G. I.** (2018). Osoblyvosti pidgotovky pratsivnykiv natsionalnoi politzii Ukrainy do profesiinoi diialnosti [Peculiarities of preparing officers of the national police of Ukraine for their professional activities]. *Inovatsiina pedagogika – Innovative pedagogy*, Odesa, 6, 162–165 [in Ukrainian].

12. **Lytvyyn, V. V.** (2016). Profesiine spilkuvannya patrolnykh politseyskykh iz riznymi kategoriiamy gromagian [Professional communication of police patrol officers with different categories of citizens]. *Yurydychna psykholohiia – Law Psychology*, 1 (18), 84–92 [in Ukrainian].

13. **Neliuba, A.** (2009). *Profesiina mova yurysta [Professional language of lawyers]*. Kharkiv: Prapor [in Ukrainian].

14. **Pamiatka pratsivnyka patrolnoi politzii (informatsiino-dovidkovi materialy z administratyvno-pravovykh pytan).** (2015). [A memo of a patrol police officer (informational-reference materials on administrative-law issues)]. Kharkiv: KhNUVS [in Ukrainian].

15. **Skorofatova, A.** (2009). Kultura movlennia yak pokaznyk ravnia profesiinoi deformatsii osobystosti pravookhorontsia [Culture of communication as an indicator of the corresponding level of professional deformation of the personality of a law enforcement official]. *Gumanitarna oavita u tekhnichnykh vyshykh navchalnykh zakladakh – Humanitarian education in technical higher educational establishments*, 18, 36–43 [in Ukrainian].

16. **Turynska, O. Ye.** (2012). Psykholohichni osoblyvosti profesiinogo spilkuvannya pratsivnykiv pravookhoronnykh organiv [Psychological peculiarities of professional communication of law enforcement officials]. *Naukovyi visnyk Lvivskogo derzhavnogo univtrsytetu vnutrishnikh sprav – Scientific messenger of Lviv State University of Internal Affairs*, 2 (2), 480–490 [in Ukrainian].

17. **Fedorova, N. V.** (2016). Osoblyvosti spilkuvannya politseyskogo z uchasykamy masovykh aksii u konfliktnykh sytuatsiakh [Peculiarities of communication of police officers with participants of assemblies in conflict situations]. *Psykholohichni konstrukty pozystionuvannya politzii sered naseleння – Psychological constructs of positioning the police among population*, Lviv: LD UVS, 239–243 [in Ukrainian].

18. **Frazeologichnyi slovnyk ukraïnskoi movy [Phraseological dictionary of the Ukrainian language]**. (Vols. 1–2). Vol. 1. Kyiv: Naukova knyga [in Ukrainian].

19. **Shumskiy, O. L.** (2013). Profesiina komunikatsiia pravookhorontsiv u konteksti mizhkulturnoi vzaiemodii [Professional communication of law enforcement officials in the context intercultural interaction]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy – Messenger of the National academy of State border police of Ukraine*, 12. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps\\_2013\\_2\\_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_2_18) [in Ukrainian].

**Черновол-Ткаченко Раїса Іванівна** – кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри наукових основ управління і психології, директор Інституту підвищення кваліфікації, перепідготовки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Вул. Валентинівська, 2, м. Харків, 61168, Україна.

Tel.: +38 (057) 68-02-92

E-mail: ipo1975@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-6292-6170>

**Chernovol-Tkachenko Raisa Ivanivna** - PhD in Philology, Professor, Department of Scientific Basics of Management and Psychology, Director of the Institute of Further Training, Retraining, **H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University**. Valentynivska Str., 2, Kharkiv, 61168, Ukraine.

Надійшла до редакції 09 жовтня 2019 року